

УДК 811.161.2'1

DOI 10.35433/philology.1(99).2023.83-92

ЗИНОВІЙ БИЧКО ПРО УКРАЇНСЬКУ МОВУ

К. Д. Глуховцева*, І. Я. Глуховцева**

У статті розглянуто проблеми, порушені в афоризмах Зиновія Бичка, українського діалектолога, мовознавця, професора Львівського національного університету імені Івана Франка, члена Національної спілки журналістів України, члена НТШ, члена МАУ, визначено основні засоби образності, акцентовано увагу на вітальності української мови. Аналіз матеріалу здійснено описовим методом із використанням елементів тлумачення наукових джерел.

Автори підкреслюють, що афоризми Зиновія Бичка передусім мають просвітницький характер. Дбаючи про доступність, загальнозрозумілість і образність своїх крилатих висловів, автор нерідко вдається до використання прозорих аналогій, які допомагають осягнути сутність таких непростих понять, як мова, слово, генетичний код. Він зіставляє мову з іконою, космосом, галактикою, будівельними спорудами, творами мистецтва, жіночими прикрасами, людським нервом, конкретними й абстрактними поняттями, що допомагає показати складність і водночас простоту мови. Автор наділяє лексеми мова та слово численними епітетами, створює фітоустав української абетки, чим переконує в красі й багатстві української мови.

Зиновій Бичко, дбаючи про вітальність мови, на яскравих прикладах демонструє давність архетипних символів, красу поетичного слова та згубність мовлення, спотвореного суржиком і сленгом, варваризмами. Спираючись на дослідження генетиків, медиків, переконує в шкідливості для морального та фізичного здоров'я людини негативної енергії, яку продукує обсяжна лексика.

Питання чистоти, естетики, екології мовлення особистості – це проблеми невідкладні, їх вирішувати потрібно фахово й наполегливо, незважаючи на спротив опонентів. Процвітання мови, розширення її інформаційного простору пов'язані з життєздатністю, виживанням українського в Україні, збереженням незалежності держави й свободи особистості.

---

* доктор філологічних наук,
професор кафедри української мови
(ДЗ "Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка")
hlukhovtseva@gmail.com
ORCID: 0000-0002-5581-2204

** кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української філології та журналістики
(Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля)
irynayaroslavna@gmail.com
ORCID: 0000-0002-3265-4733

Ключові слова: лінгвістичні афоризми, образні висловлювання про мову, вітальність мови, екологія усного і писемного мовлення.

ZYNOVIY BYCHKO ABOUT THE UKRAINIAN LANGUAGE

Hlukhovtseva K. D., Hlukhovtseva I. Ya.

This article discusses the problems raised in the aphorisms of Zynoviy Bychko who is an Ukrainian dialectologist, linguist, professor of Lviv Ivan Franko National University, member of the Ukrainian National Union of Journalists, member of the Shevchenko Scientific Society, member of UIA. He identifies the main means of imagery, focuses on the vitality of the Ukrainian language, which the scientist has repeatedly violated. Analysis of the material was carried out by a descriptive method using elements of analysis of scientific sources.

The authors emphasize that Zynoviy Bychko's aphorisms are primarily educational in nature. Taking care of the accessibility, general understanding and imagery of his catchphrases, the author often resorts to the use of transparent analogies that help to comprehend the essence of such difficult concepts as language, word, genetic code. He compares language with an icon, space, galaxy, building structures, works of art, women's jewelries, the human nerve, concrete and abstract concepts, which helps to show the complexity and simplicity of speech. The author endows the lexemes of the language and the word with numerous epithets, creates a phytocharter of the Ukrainian alphabet, which convinces of the beauty and richness of the Ukrainian language.

Zynoviy Bychko, taking care of the vitality of speech, with vivid examples shows the antiquity of archetypal symbols, the beauty of the poetic word and the perniciousness of speech, distorted by surzhyk and slang, barbarisms. Based on the research of geneticists, physicians, convinces of the harmfulness to the moral and physical health of a person of the negative energy that obscene vocabulary produces.

The issues of purity, aesthetics, ecology of personality speech are urgent problems, they should be solved professionally and persistently, despite the resistance of opponents. The prosperity of the language, the expansion of its information space is a question of the Ukrainian survival in Ukraine, it is a question of state independence and individual freedom.

Keywords: linguistic aphorisms, figurative statements about language, vitality of language, ecology of oral and written speech.

Постановка наукової проблеми.

Під афоризмом зазвичай розуміють "влучний вислів, що має лаконічну виразну форму, часто [створювану] за допомогою антитези, паралелізму, гіперболи тощо, з глибоким та узагальненим змістом" [7]. За іншим визначенням, це "коротке, лаконічне судження, яке в стислій, зручній для запам'ятовування формі містить глибоку думку" [2: 62]. "Афоризмами можуть бути прислів'я, приказки, крилаті слова, вислови з наукових, художніх чи інших творів" [СІСМ].

Під лінгвістичними афоризмами розуміють образні висловлювання про мову [9], які наразі активно використовують у практиці освітньої діяльності. Тому вивчення їхньої тематики, особливостей художніх засобів, джерел постання, змістової

сутності є актуальним для сучасної лінгвістики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні збірки образних висловлювань про мову подають тлумачення терміна *лінгвістичний афоризм*, визначають напрями його дослідження [9]. У наукових працях, предметом яких є опис крилатих висловів про мову, порушено питання образних засобів вираження змісту [6], основних проблем [8] тощо.

Мета дослідження – розглянути проблеми, порушені в афоризмах Зиновія Бичка, визначити основні засоби їхньої образності, акцентувати увагу на вітальності української мови, яку неодноразово студіював учений. У статті використано описовий метод із використанням елементів аналізу наукових джерел.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Зиновій Михайлович Бичко – український діалектолог, мовознавець, професор Львівського національного університету імені Івана Франка, член Національної спілки журналістів України, член НТШ, член МАУ, народився й сформувався як особистість у с. Грабовець Стрийського району Львівської області. Становлення його як лінгвіста припадає на час навчання у Львівському університеті, роботи в Тернопільському педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка та Ягеллонському університеті м. Кракова, де свого часу здобували освіту Василь Стефаник, Катря Гриневичева, Роман Ярославич та багато інших відомих українців [4: 41]. Його праці про лексику опільських говірок відомі всім діалектологам, адже вони позначені не лише багатим фактичним матеріалом, а й глибоким осмисленням лексичної системи діалекту, зокрема особливостей структури тематичних груп, семантики окремих лексем тощо [3]. Частина його праць присвячена проблемам психолінгвістики та культури мови.

Уболіваннями за долю української мови пройняті життєві спогади, сентенції Зиновія Бичка в книзі "Буття зарубини" (Тернопіль, 2021) з розлогою передмовою Івана Шведа. "Багатозначною й інтригуючою є вже сама назва твору, – зазначає А. Поповський у рецензії на книгу, – у якій сконденсовано глибоко філософський зміст творчого задуму автора, що раціонально використав потенційні можливості багатозначності її складових елементів у з'ясуванні "широкої і світлої дороги Буття" на тлі віхових життєвих зарубин" [10: 212]. Рецензент виділяє роздуми вченого над долею своєї Вітчизни, рідним словом, освітою, вихованням, специфікою сучасного мовлення, здоровим духом у здоровому тілі, святим письмом, морально-етичними проблемами, екологією душі і слова [10: 213].

Зиновій Михайлович був автором багатьох лінгвістичних афоризмів, виявляв особливу майстерність під час образного формулювання сутності української мови, українського слова, їхніх характерних ознак тощо. Свої образні висловлювання про мову автор називав *горошини* (слова в думці й навспак) [4: 155], *тяжкі думи над мовою нашою* [4: 154], *фейсбушні окрушини* [4: 160], тобто *крихти*. Лексемі *окрушини* засвідчено у творах І. Франка, М. Коцюбинського, Д. Павличка [СУМ, III: 682]. Він оперує також найменуваннями *фрашки* (натхнені Святим Духом) [4: 164], *мовні фрашки* [4: 171, 182, 184], тобто фрази; *мовний калейдоскоп* [4: 190], *мовна вервиця* [4: 192]. Лексема *вервиця*, що споріднена з дав.-рус. *вьрвь*, староцерк.-слов. *врив* – це нитка, шнурок із нав'язаними вузлами (пізніше, додатково нанизували більшими чи меншими перлами, зернами, коралями чи іншими атрибутами). У християнстві *вервиця* є засобом, який допомагає краще зосередитися на молитві. Також *вервицею* називали коралове намисто [5].

Свої роздуми над питаннями мови З. Бичко зазвичай супроводжує зачинами: *Коли перечитую свої пости, знаєте, навіть цікаво... Може, й інших вони, думки мої, когось зацікавлять* [4: 160]; *Назбиралося декілька фрашок-роздумів моїх на сторінках Фейсбук. Деякі з них подаю на розсуд читачеві!* [4: 164]; *Коли в тобі, у твоїх думках бринять роздуми про рідну мову, то volens-nolens народжуються фрашки, спалахи осяяння* [4: 182].

У книзі зафіксовано понад сто образних висловлювань про мову, у яких порушено різні питання розвитку та функціонування мови. Передусім це намагання осягнути феномен української мови, зважаючи на її функції. Зокрема, відомо, що мова ідентифікує націю, державу, носія мови. Тому З. Бичко підкреслює: *Душа Нації, її Святоці, її найсокровенніший Скарб – то наша Українська Мова. Чи можна ідентифікувати Українцем*

себе, не володіючи Мовою Народу свого? Без душі Нації – ти нуль? [4: 150].

Як і багато інших передових культурних діячів, Зиновій Михайлович розуміє мову як суму знань, Логос, Божу субстанцію, у яку закладено енергію буття, енергію мовця і співрозмовників: *Мова – це не абстракція, це не аморфність і не дим. Це жива Божа субстанція з душею, з чуттями й акумулюючою енергією* [4: 154]. У мові номіновано, мовою передано й збережено безліч дорогих для українця символів, загальновідомих простих і водночас складних речей, що виконують оберігову функцію, наділені культурним смислом: *Ким є моя мова? Янголом-охоронителем, вічним оберегом, Стрітенською свічкою, Йорданською водицею, матусиною колісковою* [4: 167].

Нерідко образне тлумачення мови здійснене вченим з допомогою аналогії, коли З. Бичко зіставляє мовні явища з предметами, явищами навколишньої дійсності, поняттями, як-от:

а) іконою, янголом-охоронцем (*Мова моя українська – це пишнobarвна в золотій оправі-семантиці Пресвятої Богородиці Неустанної Помочі ікона. Кругом якої сліпучо сяють лампадки-слова, а з кадильниць-фразем клубочаться райський трунок ладану-краси, багатства та вічного маєстату. Стою завсігди на колінах перед тобою, моя янголе-Мово!* [4: 166]);

б) космосом, галактиками (*Мова наша – Космос! Пульсують у ньому потужні галактики: Незалежність. Славень. Стяг. А Боже Провидіння благословить його!* [4: 191]);

в) будівельними спорудами (*Мова – як гігантська будова! Її підвалина – діалекти, мур – це цеглини народних традицій, менталітету, усної творчості, письменницької діяльності, генної розманітості* [4: 158]; *Оселя буття духу – це мова, в оселі мови живе людина* [4: 184]);

г) творами мистецтва (*Мова рідна – це історична сага, елегія журлива,*

міфологічна епопея, драма-феєрія, трагедія й комедія... [4: 163]);

г) жіночими прикрасами (*Мова моя у виссон і багрянцю зодягнена. Пишною діамантовою короною царською прикрашена її голова. Золота пектораль!* [4: 167]; *Із дорогоцінних каменів вчинена Корона Мови нашої* [4: 156]);

д) героєм України (*Герой України – наша священна Мова. На воловій шкурі не списати її убивць від народження і по нинішній день. А вона – ломикамінь!* [4: 186]);

з) людським нервом (*Транспорт – головний нерв народного господарства. Мова – головний нерв народу, нації* [4: 170];

ж) позивним, тобто умовною субстанцією, за якою ми пізнаємо певне явище (*Українська мова – це наш у світах Позивний!* [4: 192]);

и) абстрактними поняттями: родовою пам'яттю (*Слово генна, Мова – родова, Народ – біологічна. Генетична пам'ять – коріння Нації* [4: 193]); духовним інтегралом (*Рідна Мова – всеохоплюючий духовний інтеграл, заміник усього необхідного для життя, матриця Віри, Надії й Любови!* [4: 194]);

і) конкретними предметами (*Думка – сейф наших чуттів. А Слова – в'язка ключів до нього. Жодна Думка не сховається в ньому – усе таємне стає наяв* [4: 196]; *Могутня та розлога, як гірниче дерево, наша Мова українська! З малесенького зернятка воно виростило* [4: 193]; *Дорогий фаєтон-бричка – це наша Мова мила. Коні баскі-норовисті – це Думка блискавична. А Слово – карета розкішна та пишна* [4: 199]).

Нерідко Зиновій Бичко уявляє мову живою істотою, наділену вродою, а також внутрішніми ознаками архетипних давньоукраїнських символів (*Вродливу мову українську порівнюють із калиною, бо вона така ж красива, як народний, улюблений символ українців, її порівнюють зі співом солов'я, бо лине вона, як ніжна пісня співучого соловейка* [4: 172]; *Не тільки в день Краси, а завсігди найвродливішою Королевою є Мова*

Українська! [4: 192]). Науковець упевнений, що мова, як і кожна людина, має свою душу (*Душа вічна! Позаяк Мова є душею народу, то у віках святитиметься сотворіння Господне!* [4: 192]) і долю (*Наша мова, безсумнівно, має долю щасливу, наперекір карколомним віражам-поворотам, бо українці за неї життя віддавали й тепер жертвують; бо її хресні батьки-матері нині на Небесах просять у Господа опіки над нею* [4: 181]). Очі її повинні бути ясними, чистими (*Очі народу – Мова. Засмічувати її варваризмами, суржилом, лайкою – це кидати в очі піском!* [4: 190]).

Пізнавати особливості рідної мови можна через предмети, що належали відомим українцям (*Безсмертне слово нашої мови – це шабля-сестриця козацька. За словами славного Івани Мазепи, през шаблю маєм право* [4: 166]); завдяки усій сукупності емоцій, викликаних образом рідної матері (*Де б я на світі не був, зі мною рідна Україна, вона – матуся, що дала чарівну мову солов'їну!* [4: 193]; *Мати колихає дитячко, Народ колише мову, Вітер – історію, а Бог – Землю!* [4: 197]). Проте найчастіше ми пізнаємо мову з художньої творчості письменників-класиків (*Мова моя – Кобзаря слово* [4: 197]).

Як християнин і вірянин, Зиновій Михайлович нерідко пов'язує тлумачення мови з Богом, молитвою, Святим письмом: *Мова для розмови з Господом, відречення від нечистого* [4: 167]; *Мова – цнота роси вранішньої Божої. Аби серце мліло од її непорочности – не струшуй її!* [4: 192]; *До Мови припадаймо, мов до Молитви – із благоволінням* [4: 192]; *У Святому Письмі понад 6000 разів натрапляємо на Слово. Жодне інше слово не перевищило цю кількість перлини Божої* [4: 193].

Пізнавати мову учений радить через слухові образи: *Бджілки джмеління, струмка плюскотіння, горлички воркотання, грому відлуння, веселки усміх, – усе чую й бачу в мові рідній!* [4: 193]; *Слово бринить срібно, коли*

неоскверненною душею торкаємось його сонячних струн стоголосих, пестимо в серці своїм! [4: 166]. Учений уявляє мову у вигляді нот: *Гама нашої мови вітцівської є такою: ДО – довершена, РЕ – респектабельна, МІ – мінорна, ФА – фантастична, СОЛЬ – сольно-вокальна, ЛЯ – лямурна, СІ – сієста* [4: 174]; океаном з багатьма островами: *Океан – Мова. Фонетика. Акцентологія. Діалектологія. Лексика. Фразеологія. Граматика. Словотвір. Орфоєпія. Орфографія – чудові, затишні, манливі острови!* [4: 191].

Нерідко, описуючи мову, Зиновій Михайлович створює нюхові образи: *Можливо, комусь хихикнеться, коли зі щиросердя скажу, що маю звичку нюхати Слово, насолоджуватися його ароматами!* [4: 193]. Причому вчений упевнений, що кожне слово має свій запах: *Слово має запах. Духовне пахне ладаном і трояндою. Слово світлої людини – озоном, слово дитяче – рум'янком. Літньої – матіолою* [4: 202]; смак: *Рідкісний чай з мелісою, а Мова – із приказками та прислів'ями!* [4: 195]. Зиновій Бичко сприймає слово через колір: *Кольором Мова моя – смарагдова, бірюзова, оливкова, лаймова... Світанкова, вечорова, росяна, лагідна і грозова...* [4: 197].

Лексичний фонд української мови, на думку Зиновія Михайловича, бере свій початок із глибокого минулого (*Лексичний фонд нашої Мови за глибиною доганяє Маріанську западину! Найглибша у світі глибина* [4: 150]); позначений багатством форм вираження (*Тішуся сердечно, що маю таких вірних і щирих Друзів, як Мову та Мовлення, Слово та Значення, Букву та Звук, Думку та Слово. Шаную!* [4: 166]). Слово вчений розглядає як центральну одиницю мови: *Слово – центральна функціональна і структурна одиниця мови. Усі інші мовні елементи існують для нього, чи, іншими словами, у слові. То є фонєми та морфєми, а також речення* [4: 239].

Учений переконаний, що силу й красу слова краще розуміє та людина, яка сповідує моральні ідеали, що

панують у суспільстві, живе, керуючись настановами традиційних народних заповідей: *Той, хто живе турботами про інших людей, стає сприйнятливим, чуйним до слова, яке несе в собі заклик до ідеалу моральності, до утворення краси в самому собі* [4: 173], адже слово, *"На думку китайських філософів ... – породження таємничих глибин світобудови, що гармонізують Всесвіт"* [4: 161]. Тому такою дещо наївною, але щирою є сентенція Зиновія Бичка про те, як він особисто ставиться до слова: *Хочу стати промінчиком, хочу стати росинкою, хочу стати рослиною, хочу стати цикадою, хочу Словом я стати, вічним, Українським!* [4: 161].

Учений закликає розрізняти життєдайне слово й мертве. До першої категорії слів він ставиться як до дива: *Слово – це чудо-ключ од усіх замків людського Замку!* [4: 184]). Це також слово, що *"вчить правді-істині, слово завітчує, духмяніє, слово очищує, випробовує й гартує. Воно – геніальне та універсальне"* [4: 193].

Другу категорію слів становлять лайливі та вульгарні, які свідчать передусім про низький інтелектуальний розвиток особистості, примітивний спосіб мислення, неглибоку життєву філософію: *Вживання на кожному кроці і у кожній обстановці лайливого слова – це світогляд, це мислення, це філософія, це психічний стан рогуля. Здається, що слова відомого філософа мови – межі моєї мови є межами мого світу – передусім стосуються нас, рогулів!* [4: 142]. Учений упевнений, що ця категорія слів має негативний вплив на фізичне та психологічне здоров'я людини: *Лихе, вульгарне слово ні сліду не лишає від молитви, відчутно підточує імунну систему, викликає у крові прояви онкологічних тілець!* [4: 185].

Звертаючись до нетрадиційного тлумачення значення Герба України, Зиновій Бичко стверджує, що в ньому закодоване слово *Воля*, яке також своєрідно розтлумачує: *Герб наш, небачений у світі, забрунькував у собі*

святе Слово – Вкраїну Одну Люблю Я! [4: 184].

Відомо, що слов'янський алфавіт – це не проста сума літер, розташованих у довільному порядку. Микола Урицький у праці *"Розправа о древности письмен руськословенских"* [11] трактує слов'янську абетку як устав, тобто заповіт для народу. Кожна літера абетки при цьому є словом з уставу *"народного"*. Дитина, запам'ятовуючи абетку, одночасно вивчала й заповіді свого народу. Ось вони: АЗ БУКИ ВИДИ ГЛАГОЛ; ДОБРЕ ЄСТЬ ЖИВИТИ ЗЕЛО ЗЕМЛЯ; И, ИЖЕ КАКО ЛЮДИ МИСЛИТЬ НАШ ОН; ПОКОЙ РЦИ СЛОВО ТВЕРДО; УК ФЕРРТ ХР ЦИ ЧЕРВ; ША ЩА ЮР ЮРИ ЄРЬ ЯТЬ ЮЗЬ.

Зиновій Бичко намагається створити фітоустав української мови: *У серці моєму літера кожна – квітка гожа: Акація, Барвінок, Васильки, Гвоздика, Деревій, Жимолость, Звіробій, Косарики, Латаття, Мак, Нагідки, Орлики, Первоцвіт, Рябчики, Сон-трава, Турлич, Фіалки, Цикорій, Черемха, Шавлія, Яглиц Тиха ніжність, ніж гучні клятви* [4: 153]. Розуміючи, що внутрішня форма назви кожної квітки нерідко утаємничена, має затемнену мотивацію й розлогу символіку, Зиновій Михайлович тлумачить це як мову квітів, яка багато дає для образного бачення світу: *Окрім мови людської, існує мова квітів, утаємничена, пахуча, глибока, сакральна. Мова квітів – значення, що надається різним квітам для вираження тих чи інших настроїв, почуттів та ідей. У Вікторіанську епоху мову квітів використовували для таємного вираження почуттів у тих випадках, коли про них не можна було говорити відкрито* [4: 199]. Учений намагається використати мову квітів для кодування української графіки: *Магнолії. Орхідеї. Вербена. Азалії. 33 чічки ангельські в букеті Мови Української* [4: 192]; *Мова, немов мімоза стислива, – від доторку словом оскверненим знітиться* [4: 181].

Роздумуючи над питаннями про зв'язок мови та свідомості, Зиновій

Бичко формулює такий афоризм: *Думки – нива. Мова – землемір* [4: 191]. Учений наділяє мову багатьма епітетами: *Яка ж моя Мова? Чудова, казкова, загадкова, чорноброва, кленова, бузкова, шовкова, світанкова, веселкова, оливкова – життя основа!* [4: 178]; *У Словнику нашої Мови, калинової, чебрецевої, солов'їної, в ореолі Святого Святих стоїть СЛОВО. Осанна СЛОВУ!* [4: 200].

Мовлення особистості має неабияке значення не лише для успішного комунікування, хоча це дуже важливо, але й для розуміння ступеня сформованості мовленнєвих компетенцій, ставлення мовця до співрозмовника і до мови зокрема: *Мовлення кожного – це лакмузова смужка, що свідчить про наше ставлення до Мови. З повагою чи без неї* [4: 150]. Учений радить остерігатися "лихих" слів: *Милий друже! Із уст твоїх раптове Слово й випадкове – се точно полоза, бо воно ж є помилкове!* [4: 155]. Корені злослів'я, некомпетентного мовлення науковець пов'язує з давніми традиціями, закладеними на генному рівні: *Якою мовою ми говоримо – залежить від нашого походження. Але наші гени також відповідальні за нашу мову. Цього висновку дійшли шотландські дослідники* [4: 150]. Не випадково Бичко З. М. уводить поняття про мовний імунітет, який варто формувати змалку: *Мовний імунітет треба прищеплювати в сім'ї, садку, школі. Аби дитина поважала рідну мову, необхідно настійно їй твердити, що вона Українець* [4: 191].

Особливими словами Зиновій Михайлович характеризує художнє мовлення, яке демонструє багатозначність, мовну символіку, поетику: *Надзвичайно пишним букетом художніх засобів пишається наша Мова. Це – айстри-епітети, мальви-порівняння, півонії-метафори, жоржини-метонімії, чорнобривці-панегірики, незабудки-гіперболи...* *Збираймо його в мовлення своє, вдихаймо до запаморочення дух його – любімо й гоноруймося Мовою своєю, яка*

любить народ свій херувимською любов'ю! [4: 168]. Художні засоби поетичного мовлення дослідник уявляє квітами: *Бреду босоніж росяним лугом вродливої Мови і плету пишний вінок із його чічок-слів...* [4: 186]; *Китайський відомий письменник Май Дзя хвилююче каже: "Кожен письменник має міцно тиснути руку своїй мові". А нам, кожному українцеві, з любов'ю треба, крім цього, ніжно мити ноги рідній мові – нашій колисці й колисковій, нашій зірці світанковій і росі вранішній...* [4: 164].

Як глибокого знавця української мови та шанувальника мудрого слова, Зиновія Бичка хвилюють питання функціонування української мови, збереження її багатств, уважне ставлення до надбань, тобто проблеми вітальності української мови [1], під якою зазвичай розуміють її життєздатність: *Мови виживають лише тоді, коли вони передаються наступним поколінням. Для цього діти повинні мати змогу імітувати мову своїх батьків. Тобто вони повинні мати можливість добре вчити мову. Лише тоді вона передається від покоління до покоління. Отже, пильнуймо свій мовний генофонд! Щоб ніякі зайди не похитнули його!* [4: 157]. Учений нещадний до тих, хто ігнорує або й не береже рідну мову: *Друзі милі! Нам необхідно не лише любити свою Мову, а боротися за неї на кожному кроці! О, скільки людей її готові розтерзати!* [4: 163].

Різкою є відповідь ученого тим людям, які всіляко гальмують розвиток української мови, ігнорують і не прагнуть вивчити її як громадяни України: *Жити в Україні, серед вроджених патріотів, вдихати флюїди українства й так глибоко ненавидіти Мову українську можуть лише розумові кретини-пігмеї, диявольське блювотиння, ходячі мерці* [4: 157]. Він також подивований поведінкою тих українців, які через свою черствість не шанують і не збагачують свою мовну компетенцію: *Хто свою рідну Мову не шанує? Душевнхворі. Перевертні. Нехрещені, бо позбавлені Святого*

Духа. Безбатченки без роду-племени! [4: 167]. Шанувальників же рідного слова просить пам'ятати, що *Наша мова – гострозний подразник для зрадників, перекинчиків, пристосуванців, безбожників. Не дає їм спокійного існування* [4: 163].

Український народ Зиновій Бичко вважає геніальним, бо він збагатив світову скарбницю народними піснями, казками, прислів'ями, приказками: *Фольклор – син Мови. У його склені-засіках хорониться найсокровенніша історія українського народу* [4: 193]; *Народні пісні усіх народів – естетичний відбір віків* [4: 161].

Від ставлення до слова його користувачів залежить і подальший розвиток мови. Якщо до слова ставитися як до святині, то воно зацвіте буйним цвітом, буде репрезентувати свій народ як самодостатню й успішну спільноту. Тому вчений радить *Поливати, полоти, знищувати шкідників, удобрювати – чимало щоденної праці треба прикладати на квітнику Мови нашої!* [4: 190], а також бути вдумливими під час розмови, не розкидатися словами: *Думка людська повинна бути красивою та світлою, слово – щирим і правдивим, фраза – глибокою й компактною, речення – позитивом!* [4: 187]. Як гігієну фізичну, так і гігієну мовну треба сповідувати як закон: *Перед їжею охайно миємо руки. Перш ніж озвучити думку, сполоснімо Слово в потічку синонімами, приказками, порівняннями, епітетами. Панською вдасться бесіда!* [4: 192]; *Екологія, гігієна, опорядження. Ці атрибути піклування теж потрібні Мові* [4: 199].

Розуміння значення й місця мови в житті людини й суспільства Зиновій Бичко вклав у крилату фразу *Слово – генератор Всесвіту* [4: 211], у якій лексемі *генератор* ужито не у своєму прямому значенні ('машина для перетворення механічної енергії в електричну' [СУМ, II: 50]), а в переносному: 'те, що є джерелом чогось, те, що має силу' – *генератор*

ідей; синонімічне до джерело, початок, скарбниця).

Своє переконання він підкріплює такими тезами:

Наша мова – це складний понятійно-категоріяльний апарат, що містить у собі всі національні особливості і відтінки, більше того, свою естетику. Мова, без сумніву, визначає світогляд народу і майбутнє держави [4: 245];

Мова – це програмний код, який через свою естетику формує нашу етику та мораль [4: 245];

Українська мова за своєю естетикою – одна із найкрасивіших у світі. Вона виражає наше почуття прекрасного, що відмінне від почуття будь-якого іншого народу. Через українську мову твориться Україна. Та Україна, яка ще ніколи не була, не відкривала себе світу, але може відкрити, якщо ми будемо любити свою мову, і нею розмовляти всюди і завжди [4: 246].

Висновки. Афоризми Зиновія Бичка передусім мають просвітницький характер. Дбаючи про доступність, загальнозрозумілість та образність своїх крилатих висловів, автор нерідко вдається до використання прозорих аналогій, які допомагають осягнути сутність таких непростих понять, як *мова, слово, генетичний код*. Він зіставляє мову з іконою, космосом, галактикою, будівельними спорудами, творами мистецтва, жіночими прикрасами, людським нервом, конкретними й абстрактними поняттями, що допомагає показати складність і простоту мови. Автор наділяє лексеми *мова та слово* численними епітетами, створює фітоустав української абетки, чим переконує в красі й багатстві української мови.

Зиновій Бичко, дбаючи про вітальність мови, на яскравих прикладах показує давність архетипних символів, красу поетичного слова й згубність мовлення, спотвореного суржигом і сленгом, варваризмами. Спираючись на дослідження генетиків, медиків, переконує в шкідливості для

морального та фізичного здоров'я людини негативної енергії, яку продукує обценна лексика.

Питання чистоти, естетики, екології мовлення особистості – це проблеми невідкладні, їх вирішувати потрібно фахово й наполегливо, незважаючи на

спротив опонентів. Процвітання мови, розширення її інформаційного простору – це питання виживання українського в Україні, це питання незалежності держави й свободи особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Андриєнко Л. О. Вітальність мови як соціолінгвістична проблема. *Життя у слові*: зб. наук. праць. Київ, 2011. С. 274–275.
2. Бирик С. П., Сюта Г. М. Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання / за ред. С. Я. Єрмоленко; худож.-оформлювач Б. П. Бублик. Харків: Фоліо, 2006. 623 с.
3. Бичко З. Діалектна лексика наддністрянського говору. Тернопіль: Лідер, 2000. 280 с.
4. Бичко З. Буття зарубини. Тернопіль: "Золота ПЕКТОРАЛЬ", 2021. 292 с.
5. Вервиця
URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%B5%D1%80%D0%B2%D0%B8%D1%86%D1%8F> (дата звернення: 10.01.2023)
6. Габидулина А. Р. Аналогія в научно-популярному дискурсе. *Лінгвістика*: зб. наук. пр. Луганськ, 2011. Ч. 2. № 3 (24). С. 100–105.
7. Герасимчук Л. А. Афоризм. Енциклопедія сучасної України. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=44675 (дата звернення: 15.01.2023)
8. Глуховцева К. Д. Метафора та аналогія в науково-популярному дискурсі лінгвістичної тематики. *Мова і міжкультурна комунікація*: зб. наук. пр. Полтава, 2019. С. 124–132.
9. Лінгвістичні афоризми та образні вислови / упоряд. Г. Одинцова, Ю. Одинцова. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2021. 168 с.
10. Поповський А. У слові мудрим сила правди й крила українського світогляду (Рец. на книгу: Бичко З. Буття зарубини. Тернопіль: "Золота пектораль". 2021. 292 с.). *Лінгвістичні студії*. Вип. 43. 2022. С. 212–214.
11. Урицький Н. Розправа о древности письмен руськословенских. Львів. 1850. 32 с.

ДЖЕРЕЛА

- SICM – Словник іншомовних слів Мельничука. URL: https://slovyk.me/dict/foreign_melnychuk?page=4&letter=%D0%B0 (дата звернення: 10.01.2023)
- СУМ – Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1970–1980.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Andriienko, L. O. (2011). Vitalnist movy yak sotsiolinhvistychna problema [Language vitality as a sociolinguistic problem]. *Zhyttia u slovi*: zb. nauk. prats. Kyiv, P. 274–275. [in Ukrainian].
2. Bybyk, S. P., Siuta, H. M. (2006). Slovyk inshomovnykh sliv: tлумachennia, slovotvorennia ta slovovzhyvannia [Dictionary of foreign words: interpretation, word formation and word usage] / ed. by S. Ya. Yermolenko; design B. P. Bublyk. Kharkiv: Folio, 623 p. [in Ukrainian].
3. Bychko, Z. (2000). Dialektna leksyka naddnistrianskoho hovoru [Dialect vocabulary of Transnistrian speech]. Ternopil: Lider, 280 p. [in Ukrainian].
4. Bychko, Z. (2021). Buttia zarubyny [Creation of a notch]. Ternopil: "Zolota PEKTORAL", 292 p. [in Ukrainian].

-
5. Vervytsia [Thread] URL: [Vhttps://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%B5%D1%80%D0%B2%D0%B8%D1%86%D1%8F](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%B5%D1%80%D0%B2%D0%B8%D1%86%D1%8F) (reference date: 10.01.2023). [in Ukrainian].
  6. Habydullyna, A. R. (2011). *Analohiia v nauchno-populiarnom diskurse [Analogy in popular science discourse]*. Lnhvistyka: zb. nauk. pr. Luhansk, Part 2. № 3 (24). P. 100–105. [in Russian].
  7. Herasymchuk, L. A. *Aforyzm [Aphorism]*. *Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy*. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=44675 (reference date: 15.01.2023). [in Ukrainian].
  8. Hlukhovtseva, K. D. (2019). *Metafora ta analohiia v naukovo-populiarnomu dyskursi lnhvistychnoi tematyky [Metaphor and analogy in popular scientific discourse on linguistic topics]*. *Mova i mizhkulturna komunikatsiia: zb. nauk. pr. Poltava*, P. 124–132. [in Ukrainian].
  9. *Lnhvistychni aforyzmy ta obrazni vyslovy. (2021). [Linguistic aphorisms and figurative expressions] / arranged by. H. Odyntsova, Yu. Odyntsova. Ternopil: Navchalna knyha – Bohdan, 168 p. [in Ukrainian]*.
  10. Popovskyi, A. (2022). *U slovi mudrim syla pravdy y kryla ukrainskoho svitohliadu [In the word of the wise, the power of truth and the wings of the Ukrainian worldview] (Rets. na knyhu: Bychko Z. Buttia zarubyny. Ternopil : "Zolota pektoral". 2021. 292 p.) Lnhvistychni studii. Is. 43. P. 212–214. [in Ukrainian]*.
  11. Urytskyi, N. (1850). *Rozprava o drevnosti pysmen ruskoslovenskykh [Discourse on the Antiquity of Russo-Slovenian Writings]*. Lviv. 32 p. [in Ukrainian].

SOURCES

- SISM – *Slovnyk inshomovnykh sliv Melnychuka [Melnychuk's dictionary of foreign words]*. URL: https://slovnyk.me/dict/foreign_melnychuk?page=4&letter=%D0%B0 (reference date: 10.01.2023). [in Ukrainian].
- SUM – *Slovnyk ukrainskoi movy, (1970–1980). [Dictionary of the Ukrainian language]: in 11 vol. / AN URSR. Instytut movoznavstva; ed. by I. K. Bilodid. Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian]*.

Стаття надійшла до редколегії: 17.01.2023
Схвалено до друку: 28.02.2023